

# Elżbieta Słoń

---

## Problemy z ustaleniem daty wydania starych map : na kanwie własnych doświadczeń

---

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (32-33), 37-41

---

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELŻBIETA SŁOŃ<sup>1</sup>

## PROBLEMY Z USTALANIEM DATY WYDANIA STARYCH MAP – NA KANWIE WŁASNYCH DOŚWIADCZEŃ

Obowiązujące aktualnie przepisy katalogowania nakładają na bibliotekarza obowiązek podania daty wydania dokumentu. Wolno pominąć np. trudne do ustalenia miejsce wydania, nie ma specjalnego problemu, jeśli nieznany jest wydawca, natomiast rok, przynajmniej przybliżony, musi być ustalony. Stare przepisy zezwalały na użycie skrótu [b.r.]<sup>2</sup>, teraz takiej możliwości już nie ma. Z problemu tego można wybrnąć na kilka sposobów – wolno zastosować rok druku, dystrybucji czy copyrightu, używa się skrótów ca – około, post – po, czy ante – przed. Czasem jednak jest bardzo trudno znaleźć jakikolwiek punkt zaczepienia. Problem ten występuje m.in. również przy opisywaniu starych map.

Jeśli zawiodą już sposoby tradycyjne – przeglądanie dostępnych bibliografii i katalogów innych bibliotek, wtedy trzeba sobie radzić we własnym zakresie. Należy różnymi sposobami dążyć do jak najbardziej dokładnego określenia daty wydania dokumentu. Jest to szczególnie istotne w przypadku wydawnictw, które ukazały się na przełomie XVIII i XIX wieku, gdyż ważne jest, by we właściwy sposób oddzielić stare druki od druków nowszych. Szczególnie trudne jest to w przypadku map (ale także i innych wydawnictw)

---

<sup>1</sup> Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach.

<sup>2</sup> Brak roku.

z początków wieku XIX (mniej więcej do 1825 r.), gdyż wydawniczo czasem niczym nie różnią się od map starszych, zwłaszcza osiemnastowiecznych. Na szczęście dla bibliotekarzy mapy wykonane w XVIII wieku stosunkowo często są datowane, co znacznie ułatwia pracę osobom katalogującym.

Nawet jeżeli na mapie brakuje roku wydania, zwykle jakieś dane da się z niej odczytać. Na podstawie tych nieraz bardzo skąpych informacji można poszukiwać ich w Internecie, bo zdarza się, iż trafia się je na aukcjach na Allegro. Tu często możemy obejrzeć interesującą nas mapę. Warto bardzo dokładnie przyjrzeć się każdemu szczegółowi, gdyż możemy trafić na zupełnie inne wydanie dokumentu, a przez to datowanie w katalogu będzie błędne. Jeśli i ta forma poszukiwań zawiedzie, trzeba mapę bardzo dokładnie zanalizować. Należy sprawdzić, w jakich latach istniało wydawnictwo, kiedy żył autor dzieła i jaki był jego dorobek. Czasem tego typu poszukiwania są wystarczające do interesujących nas ustaleń. Niestety, nie zawsze. Wtedy należy kompleksowo zapoznać się z treścią mapy, prześledzić podane na niej nazwy geograficzne i sposób ich pisowni, wzięwszy też pod uwagę pisownię miejsca wydania. Powyższe rozważania zostaną zilustrowane kilkoma przykładami bez szczegółowego podawania tytułów konkretnych map, gdyż bardziej chodzi tu o metodę niż o pojedyncze dzieła<sup>3</sup>.

Kiedy ma się do czynienia z mapą przedstawiającą świat, a jest to mapa stara, należy sprawdzić, czy zaznaczona jest na niej Antarktyda. „Antarktyda była umieszczana na mapach już w XVI wieku, wykonanych przez Piri Reisa i Oronteusa Fineusa, a także na anonimowej mapie pochodzącej z okręgowej biblioteki Wirtembergii w Stuttgarcie, która ukazuje dwie wyspy znajdujące się dziś pod Lodowcem Szelfowym Rossa. Oznacza to, że XVI-wieczne mapy mogły być kopiami jeszcze wcześniejszych dokumentów, wykonanych w okresie 900-600 r. p.n.e., kiedy miało miejsce ostatnie ocieplenie klimatu”<sup>4</sup>. W czasach nowożytnych stały ląd Antarktydy został odkryty w 1820 r.<sup>5</sup>, więc jeśli na katalogowanej

---

<sup>3</sup> Zainteresowani mogą się zapoznać z opisami map zamieszczonymi w katalogu internetowym naszej biblioteki.

<sup>4</sup> <http://pl.wikipedia.org/wiki/Antarktyda> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

<sup>5</sup> Za: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Antarktyda> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

mapie Antarktydę naniesiono, to na 99% jest to druk nowy, gdyż rzadko w której z bibliotek trafi się mapa Piri Reisa czy Oronteusa Fineusa. Przy pomocy Antarktydy data wprawdzie nie jest jeszcze do końca ustalona, ale przynajmniej można wydzielić z księgozbioru mapy nowsze.

W wielu bibliotekach znajdują się mapy z terenu Rosji i zaboru rosyjskiego. Na ogół są one opisane cyrylicą. Należy dokładnie zapoznać się z pisownią używaną na wydawnictwie. Jeżeli część samogłosek zastąpiona jest twardymi znakami, to też może nam sugerować, w jakich latach mapa na pewno nie mogła być wydana. „Język rosyjski zapisywany jest grażdanką, wprowadzoną przez Piotra Wielkiego uproszczoną wersją cyrylicy, następnie nieco uproszczonej w 1918. [...] Litera ъ w latach 20. i 30. była zamieniana apostrofem”.<sup>6</sup> Wiedząc o tych zmianach w pisowni można uszczegółowić poszukiwaną datę wydania. Spora część map wydawanych na terytorium Rosji ukazała się w Petersburgu. Miasto to co jakiś czas miało zmienianą nazwę. Jeśli sprawdzi się, która forma nazwy została użyta, też może to przybliżyć określenie roku wydania. „Nazwa miasta w ciągu wieków ulegała zmianie. Pierwotnie na cześć św. Piotra nazywało się SanktPiterburh, co było wzorowane na niderlandzkiej wymowie Sint Petersburg – car Piotr I przez pewien czas przebywał w młodości w Holandii. Później ustabilizowała się nazwa w obecnym odniemieckim brzmieniu. Po wybuchu pierwszej wojny światowej, 18 sierpnia 1914 niemiecko brzmiącą nazwę zamieniono ze względów patriotycznych na jej rosyjskie tłumaczenie Piotrogród. Ponad dziesięć lat później, 26 stycznia 1924 Piotrogród stał się Leningradem. Po upadku ZSRR, 7 listopada 1991, w wyniku referendum przeprowadzonego wśród mieszkańców, miastu przywrócono dawną nazwę.”<sup>7</sup>

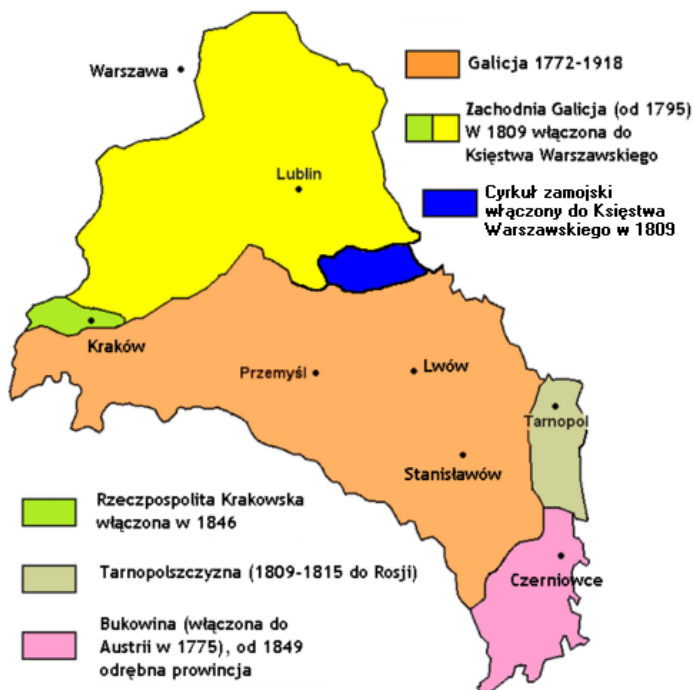
Mapy przedstawiające Galicję można rozpatrywać poprzez historię tego terenu.

---

<sup>6</sup> [http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C4%99zyk\\_rosyjski](http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C4%99zyk_rosyjski) [odczyt: z dn. 26.05.2010].

<sup>7</sup> <http://pl.wikipedia.org/wiki/Petersburg#Nazwa> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

Mapa 1.  
Królestwo Galicji i jego zmiany terytorialne<sup>8</sup>



Jak widać z powyższej mapki, obszar Galicji nieustannie się zmieniał. Na tej podstawie można ustalać datę wydania dokumentu pod warunkiem, że nie jest to mapa przedstawiająca wydarzenia historyczne.

Na zakończenie warto jeszcze wziąć pod uwagę mapy, na których znajdują się Austro-Węgry. Jak informuje wikipedia, „Austro-Węgry (t. Monarchia Austro-Węgierska; niem. Österreich-Ungarn, węg. Osztrák-Magyar Monarchia) – państwo związkowe w Europie Środkowej istniejące w latach 1867-1918”<sup>9</sup> Widać, że ten twór państwowy istniał stosunkowo krótko, więc jeśli znajduje się na

<sup>8</sup> <http://pl.wikipedia.org/wiki/Galicja> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

<sup>9</sup> <http://pl.wikipedia.org/wiki/Austro-W%C4%99gry> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

opisywanej mapie (pod warunkiem, iż jest to mapa współczesna), w znacznym stopniu pozwala to na uściślenie daty wydania.

Podano tu zaledwie kilka przykładów, w jaki sposób można radzić sobie z datowaniem map. Wzięto pod uwagę głównie mapy polsko i rosyjskojęzyczne, chociaż te przedstawiające całą kulę ziemską miały napisy w różnych językach. Artykuł ten zaledwie dotyka problemów, z którymi borykają się osoby katalogujące stare mapy.

Należy mieć jednak nadzieję, że chociaż w części okaże się pomocny dla bibliotekarzy.